

Finn-Einar Eliassen

Finn-Einar Eliassen er født i 1948 og er dr. philos fra Universitetet i Oslo på avhandlingen *Norsk småbyføydalisme Grunneiere, huseiere og husleiere i norske småbyer ca.1650-1800*, Oslo 1999. Han er nu professor emeritus i ældre tids historie og lokalhistorie ved Høgskolen i Vestfold samt adjungeret professor i byhistorie, Historisk Afdeling, Aarhus Universitet. Hans videnskabelige produktion har været koncentreret om den før-industrielle by og i særdeleshed om den nordiske 'småby'. Hans doktorafhandling var en analyse af byvæksten og fremkomsten af en bykultur langs den norske kyst. Studierne af småbyer og de tidligt moderne byers afhængighed af lokale, ofte feudale, ejendomsforhold og kulturer har Finn-Einar Eliassen videreført i international sammenhæng sammen med forskellige studier af byerne i den europæiske periferi. Medforfatter af *Norsk byhistorie: Urbanisering gjennom 1300 år*, 2006.

„TENKE DET, ØNSKE DET, VILLE DET MED – MEN GJØRE DET! ...”

(Henrik Ibsen, *Peer Gynt*, Tredje Handling).

– Opposisjonsinnlegg ved Steen Buscks disputatsforsvar ved Aarhus Universitet 25. november 2011 med avhandlingen *Et landbosamfund i opbrud. Sundby Mors 1660-1800*, 2011

Artikkelen er en lett bearbejdet versjon av forfatterens opposisjon mot Steen Buscks avhandling Et landbosamfund i opbrud. Sundby Mors 1660-1800 Århus 2011. Den gir doktoranden honnør for hans store og grundige arbeid med kildene, og roser avhandlingen som et glimrende lokalhistorisk arbeid, samtidig som den stiller spørsmålstegn ved forfatterens omtale av den som totalhistorie, mikrohistorie og case study. Artikkelen diskuterer også Steen Buscks moderniseringsbegrep og foreslår alternative løsninger på noen av avhandlingens problematiske sider.

Prolog: „Slikt noe gjør man da ikke!” (Hedda Gabler)

Som det internasjonale medlem av bedømmelseskommisjonen for Steen Buscks avhandling *Et landbosamfund i opbrud: Sundby Mors 1660-1800*¹ har jeg fått æren av å åpne denne sekvensen med redigerte opposisjonsinnlegg fra forsvaret ved Aarhus Universitet den 25. november 2011. Jeg må innrømme at det har vært en utfordring å omarbeide opplegget for en dialog ved selve disputasen (som vi kaller det i Norge) til en monolog, der doktorandens forsvar mangler. Teksten får dermed lett et skarpere og mer ensidig preg av kritikk, mens dialogen i auditoriet var preget av en åpen meningsutveksling og lett drillende fektninger om diskuterbare sider ved avhandlingen. La meg derfor begynne med å sitere fra bedømmelseskommisjonens vurdering av det foreliggende arbeide:

”Steen Buscks afhandling er resultatet af et stort og samvittighedsfuldt arbejde med et omfattende kildemateriale til de fleste dokumenterbare sider af et lokalsamfunds historie i enevoldstiden. ... (Han) har med sin afhandling leveret et meget betydningsfuldt bidrag til udforskningen af det danske landbosamfunds og kulturlandskabets historie. Hans store fortjeneste er, at han med en nærmest umenneskelig arbejdsindsats har formået at erhverve og videreformidle en meget grundig erkendelse af udviklingen af et enkelt sogns historie af perioden fra 1660 til 1800, bundet sammen af en gennemgående tese og tværgående analyser.

Det er særligt værdifuldt, at Steen Busck inddrager principielt alle aspekter af tilværelsen i Sundby i perioden og dens udvikling. Det gælder ikke bare de rent produktionsmæssige forhold, men også bønders og husmænds økonomi, handel og skatteforhold. Det er af stor betydning for afhandlingens kvalitet og videre spredning, at han også har kunnet behandle befolkningens demografiske og mentale forhold, herunder ikke mindst de religiøse strømninger, som viste sig med stadigt stigende styrke i 1800-tallet. Koblingen af de mange analyser er sammen med det konsekvent gennemførte helhedssynspunkt med til at åbne for mange nye erkendelser.

En tilsvarende undersøgelse er aldrig gjort før. ... (Mange af resultaterne) vil helt sikkert blive stående, og det er uomtvisteligt, at ingen forsker, der vil lave noget lignende, vil kunne undlade at konsultere og tage stilling til Steen Buscks store arbejde, både med hensyn til de konkrete resultater og overordnede tolk-

1 S. Busck: *Et landbosamfund i opbrud: Tradition og modernisering i Sundby sogn på Mors i tiden 1660-1800, Bind 1 og 2*. Aarhus: Forlaget Klim 2011. (På bokomslaget har undertittelen blitt forkortet som i teksten ovenfor.)

ninger og forklaringer. Den bringer utvilsomt forskningen et væsentlig skritt videre.”

Denne vurdering ligger fast, uansett de kritiske merknader som vil fremkomme nedenfor. Og la meg for egen regning få tilføye at Steen Busck gir uttrykk for gjennomgående kloke og reflekterte syn på en lang rekke teorier, metoder, modeller og enkeltstudier innenfor historiefaget og beslektede fagområder. Disse representerer et langt livs refleksjoner og erfaringer som lærer og forsker, og hans store arbeide skal derfor – og ikke bare på grunn av den enorme arbeidsinnsats – sees som et livsverk og noe av et faglig testamente, slik jeg leser det. Avhandlingen er velskrevet, poengtert, pedagogisk, med både humor og ironi. Som nordmann kommer man mer enn én gang i tanker om Ibsens dramaer: Her er islett av både *Peer Gynt*, *Brand* og *Vildanden*, og selve den gigantiske avhandling på 1200 sider pluss bilag kan få en stakkars kollega til å utbryte, med statsstipendiat i kulturhistorie (!) Jørgen Tesmans sluttreplikk i *Hedda Gabler*: „Men Gud seg forbarme – slikt noe gjør man da ikke!”

Første akt: „Sig selv nok”? (Peer Gynt)

Steen Busck åpner med å presentere sin avhandling som *totalhistorie*, *lokalhistorie*, *mikrohistorie* og *case study* (s. 3-5 og s. 12).² Nå er ikke disse begrepene synonyme, selv om de delvis kan overlape hverandre i konkrete tilfeller og av og til – som her – blir brukt litt om hverandre.

La oss begynne med totalhistorien. Begrepet angir et ambisjonsnivå: „Sigtet er totalhistorisk”, sier Busck, og tilføyer, realistisk modifierende, „Så vidt mulig alle sider af utviklingen skal undersøges, både hver for sig og i sammenheng.”(s. 3) Heri ligger også mye av årsaken til at avhandlingen har blitt så omfangsrik. Med P. G. Wodehouse kan vi fastslå at forfatteren ”leaves no stone unturned, no avenue unexplored”. Steen Busck gjør det som en riktig polyhistor, for ikke å si omnihistor: Han kjenner de mange „bindestrekshistorier” og er dyktig til å utnytte sine rike kilder til å tegne et mangefasettert bilde av Sundby Morsamfunnet fra topografi og demografi via samfunnsmønstre og økonomi til kultur og mentalitet. Totalhistorien er likevel langt fra uproblematisk. Siden den beror på at man utnytter de eksisterende kilder til det ytterste, blir fremstillingen alltid mer deskriptiv enn analytisk. I tillegg blir historikeren i høy grad prisgitt de kildeproduserende og –bevarende institusjoner og personer og deres interesser. Det vil i Steen Buscks tilfelle si offentlige, statlige myndigheter og deres ønske om å kartlegge de økonomiske og menneskelige ressurser i et landbosamfunn med sikte først og fremst på skattlegging og militærtjeneste. Dermed er kildene tungt vektet til fordel for jordeiendom og tradisjonelt landbruk, noe som kan få

2 Alle sidetall i teksten referer til den publiserte utgaven av avhandlingen på Forlaget Klim, Aarhus 2011.

konsekvenser for studiet av andre sektorer av økonomien og samfunnslivet. Endelig kan den overveiende deskriptive totalhistorie lett gi et statisk bilde av et lokalsamfunn. Alt dette berører selve fundamentet for denne avhandling og er ting vi skal komme tilbake til.

Så kommer vi til lokalhistorien. Hva forstår Steen Busck egentlig med dette begrepet? Det synes for meg som om han legger en nokså snever og gammeldags definisjon av lokalhistorie til grunn, nemlig som en presentasjon av enkeltstående fenomener eller „elementer”, „revet ud af helt forskellige kontekster”, uinteressante for andre enn dem som bor der eller stammer derfra (s. 12-13) (hva Steen Busck selv i dette tilfelle faktisk gjør). I motsetning til dette presenterer han sitt eget arbeid som en undersøkelse av konstellasjonen av elementer og sammenhengen mellom disse, hvilket skulle være noe annet enn lokalhistorie. Det kan jeg ikke forstå. Jeg vil mene at nettopp fremhevelsen av disse konstellasjoner og sammenhenger er det som gjør Steen Buscks arbeide til en glimrende lokalhistorie, på høyde med de beste bygdehistorier for denne perioden som er skrevet for eksempel i Norge.

En av anklagene som Busck retter mot lokalhistorien, er at „lokalstudiet er født med et grunnleggende representativitetsproblem” (s. 5). Det må også bero på en misforståelse. Lokalhistorien er jo nettopp et enkelt steds historie (sted da forstått i vid forstand), og hvorvidt dette steds historie er representativt for noe som helst utover seg selv, er i seg selv et irrelevant spørsmål. Derimot kan og bør sammenlikning eller *komparasjon* være en del av lokalhistorikerens verktøykasse. Komparasjon anvendt i lokale undersøkelser kan i prinsipp ha to ulike siktemål: Enten å sette det studerte lokalsamfunn i relieff, for å identifisere det som har gjort det spesielt i forhold til andre lokalsamfunn av liknende type – og å søke å forklare dette. Eller med et overordnet siktemål, å vise variasjonsbredden i samtiden på ulike områder – og å søke å forklare disse variasjonene. På denne siste måten kan lokalhistoriske arbeider bli anvendt som byggestener for regional, nasjonal og generaliserende historie.

Nå hevder Steen Busck at han har et generaliserende siktemål, men han anvender ikke komparasjon med andre landbosamfunn i perioden 1660-1800 for å nå dette målet. Det har han kanskje ønsket, men påpeker (s. 4), korrekt nok, at det faktisk ikke finnes andre, lokale undersøkelser som i samme grad og omfang som hans tar opp i prinsippet alle aspekter av samfunnsutviklingen, og som dermed kunne sammenliknes punkt for punkt med den foreliggende. I stedet tillater han seg å „fylle på” med opplysninger fra andre landbosamfunn, tildels fra helt andre kanter av Danmark, når han mangler opplysninger om et fenomen fra Sundby Mors. Dette er egentlig det motsatte av komparasjon, siden det studerte lokalsamfunn dermed glir delvis ut av fokus, og det blir meningsløst å sammenlikne disse avsnittene med forholdene annetsteds, siden de nettopp stammer annetstedsfra. (Se nærmere om dette i Carsten Porskrog Rasmussens innlegg, nedenfor.)

Når han skal finne referanser for sin lokalhistoriske tilnærming, viser Busck til den engelske lokalhistorikeren W. G. Hoskins (s.10). Men det finnes jo faktisk en mer nærliggende referanse, nemlig norsk lokalhistorie, hvor mange av de spørsmål han baler med, er blitt debattert grundig og over lengre tid, så som komparasjon, generalisering, lokalhistorien som byggestener til rikshistorien (alle temaer som Steen Busck tar opp) og „lokalhistorie på lokalsamfunnets premisser”, for å sitere et omstridt slagord fra den norske debatt.³ Merkelig nok, siden danske og norske lokalsamfunn i enevoldstiden hørte inn under samme statsmakt, ser det ikke ut til at doktoranden har vurdert å trekke inn norsk lokalhistorie i sitt arbeid.

Mikrohistorie er den tredje pil i Steen Buscks kogger. Mens lokalhistorien defineres av selve undersøkelsesområdet, er mikrohistorien definert mer av analysemetodene, materialet og perspektivet – blikket, om man vil.⁴ Mikrohistorien er inspirert av antropologi og folklore og kan sees som en reaksjon rettet mot såvel kvantitative metoder som „den store fortellingen”. Den er nærsynt, individualiserende og deskriptiv, preget av såkalt ”thick description”.⁵ Steen Busck har selv behandlet forholdet mellom mikrohistorie og lokalhistorie i en artikkel.⁶

Det er lett å se at totalhistorie, lokalhistorie og mikrohistorie har visse felles trekk, men også at de peker i ulike retninger og som regel anlegger helt ulike perspektiver på sitt undersøkelsesobjekt. Størst sammenfall er det når studien gjelder et lite lokalsamfunn i en begrenset tidsperiode, som det er mulig – riktignok med en nesten overmenneskelig arbeids- og tidsinnsats – å studere både i et total-, lokal- og mikrohistorisk lys. Men samtidig innebærer denne tilnærmingen en sterkt deskriptiv og individualiserende tendens, som allerede i utgangspunktet kan sies å stå i et visst motsetningsforhold til doktorgradsavhandlingens krav om analyse, problematisering og syntese. „(H)ovedsagen er analysen”, som vår forfatter selv uttrykker det (s. 12). Steen Busck ønsker heller ikke å nøye seg med det individuelle, det enestående. Han avviser riktignok at en enkelt lokalstudie kan være representativ (s. 12-13), men sier samtidig at han „er i høy grad ude på at belyse det typiske” (s. 11). Tanken er at lokalsamfunnet Sundby Mors ikke er typisk, men at fenomenene som undersøkes, kan være det. Her trekker han sin fjerde pil opp av koggeret, nemlig en punktundersøkelse, et ”case study”: „Det er ikke udelukket, at min undersøkelse som et case study kan belyse visse typiske træk”, sier han (s. 11), men hevder så allerede på neste side at selv et case study lider under undersøkelsens mangel på representativitet. Likevel hevder han at målet er „at utforske en række typiske elementer, som de formede sig indenfor dette tilfældige sogns ramme”.

3 Winge 1995, spesielt 254–260; Alsvik 1997. Tretvik 2004; Sprauten 2007. Se også Heimen – tidsskrift for lokal og regional historie, 1922-.

4 Kaldal 2002, s. 84.

5 Burke 2004, s. 43–46.

6 Busck 1999, s. 47–61.

Steen Busck er ikke alene om denne troen på representative fenomener i et ikke-representativt lokalsamfunn; den deles av kjente mikrohistorikere som Clifford Geertz, Carlo Ginzburg og Emmanuel Le Roy Ladurie, som alle ønsket å si noe generelt og grunnleggende om den tid, det samfunn og den kultur som deres mikrokosmos var en (forøvrig unik) del av. Men det forhindrer ikke at deres – og i vårt tilfelle, spesielt Steen Buscks – postulat er dypt problematisk.⁷ Koblingen fra mikro- til makronivå forutsetter jo en identifikasjon mellom de to nivåene. Men siden denne identifikasjonen som regel (med Ginzburg som et hederlig unntak) verken blir begrunnet eller problematisert, får den gjerne karakter av besvergelse, som når Le Roy Ladurie kaller sin landsby, Montaillou, en dråpe i havet. Men som alle biologer er klar over, kan selv en enkelt vandråpe jo ikke representere hele havet, og det er uklart hva som skulle være „havet” i Sundby Mors’ tilfelle – de danske landbosamfunn? de jyske? de nordjyske? de mors’ke? Såvidt jeg forstår mine danske kolleger i bedømmelseskommiteén, er vel Sundby Mors snarere et unntak, i hvert fall så langt, i enevoldstidens danske historiografi. Enkelte trekk, som jordleieforholdene, kunne snarere lede tanken nordover, mot det norske skyldeiesystemet.⁸

Det Steen Busck behøver, er et komparativt perspektiv.⁹ Men siden det altså ikke finnes andre lokalstudier av samme bredde og dybde, befinner vår mann seg i det vi kan kalle *pionerens dilemma*: Jo mer original hans undersøkelse er, jo vanskeligere er det å fastslå om det samfunn han studerer, representerer enestående eller „typiske” (det vil her si felles) trekk ved et distrikt, en region, et land eller kanskje *alle* jordbrukssamfunn i en viss periode. Og man kan jo ikke godt forlange at Steen Busck skulle ha nedlagt *mer* arbeid eller føyd til *enda* flere sider i sin allerede godt voksne avhandling. Men kanskje han kunne ha anvendt sin tid, sine forskerkrefter og sine boksider på en mer strategisk og målrettet måte enn det som nå er tilfelle? Det skal vi komme tilbake til.

En annen mulighet ville være å betrakte denne undersøkelsen som et *pilotprosjekt* for å finne ut hvor langt det er mulig å komme i retning av en totalhistorisk mikrostudie av et lokalt jordbrukssamfunn i enevoldstiden gjennom en maksimal utnyttelse av de foreliggende kildene. I så fall burde hullene i materialet vært synliggjort i stedet for å bli tettet med stoff fra andre danske landbosamfunn. Og hele avhandlingen skulle da ha munnet ut i en kritisk vurdering av kildematerialets rekkevidde, skjevheter og begrensninger. Men det ville så også ha gitt en helt annen avhandling enn den som Steen Busck har ønsket å skrive.

7 Burke 2005, s. 40–43.

8 Dørum 2001, s. 289–310 (jfr. replikkveksling mellom Maria Ågren og Knut Dørum, i samme, Bd. 102, 403–414).

9 Nå skal det sies at Steen Busck trekker inn ikke så rent lite komparativt materiale underveis i de enkelte deler og kapitler av avhandling. Men i likhet med meg i dette tilfelle gjør han det i fotnotene og ikke i selve „brødtæksten”, og komparasjonen får (derfor?) heller ingen plass i konklusjonen (men se note 1 (!) til s. 1136!).

Andre akt: „Den ideale fordring” (Vildanden)

Forfatteren understreker (s. 47, se også s. 1133) at avhandlingen ikke har en enkelt problemstilling, men mange. Han formulerer likevel en overordnet problemstilling, som lyder slik: „hvilke træk i Sundby sogns udvikling 1660-1800 kan betegnes som moderniseringsprocesser, og hvor stor en betydning havde de?” *Modernisering* er altså Steen Buscks nøkkelbegrep, han ønsker å identifisere kriteriene som kan brukes til å identifisere en slik moderniseringsprosess, og bruke dem til å måle graden av modernisering („hvor stor en betydning”) i Sundby Mors i undersøkelsesperioden. Til dette formål stiller han opp det han kaller „En model af bondesamfundet” (s. 24-43/44). Denne „modellen” består av tolv elementer: „Bondehusholdet”, „Selvforsyning og alsidighed”, „Det begrænsede marked”, „Redistribution. Merproduktet”, „Slægten”, „Landsbyfællesskabet”, „Godset”, „Stændersamfundet”, „Centralmagten”, „Patriarkalisme”, „Religion” og „Traditionalisme”.

I historisk og samfunnsvitenskapelig metode skal en modell gjerne forstås som en forenklet fremstilling av en komplisert virkelighet, der visse fenomener og forholdet mellom dem fremheves, ut fra forestillingen om at de er særlig viktige for forståelsen av det fenomen som skal undersøkes, og dermed også for forklaringen av det. Så også her. Men spørsmålet er om Steen Buscks „model” egentlig *er* en modell, eller sagt på en annen måte: Representerer den et *system* av elementer som står i forhold til eller forbindelse med hverandre, eller er det snakk om mer eller mindre frittstående enkeltfenomener? Befinner alle elementene seg i samme dimensjon eller på samme (teoretiske eller empiriske) nivå? Kan de alle relateres til hovedproblemstillingen? Etter mitt skjønn er svaret på alle disse spørsmålene: „i varierende grad”. Hovedproblemet er at de ulike elementene fremstilles ulikt – noen av dem representerer ekstreme idealtyper, andre er overordnede begreper, der realitetene befinner seg på glidende skalaer. Ett av fenomenene, religion, er i motsetning til de øvrige ikke engang problematisert, men fremstilles rent deskriptivt. I følge forfatteren selv er modellen „en tankemæssig fremstilling af to samfundsformer, et traditionelt samfund og et moderne”, men for denne leser står det som uavklart om modellen skal forstås som et forskningsredskap (hvilket man skulle ønske), et pedagogisk virkemiddel (som forfatteren synes å helle mot) eller en karikatur (som den står i fare for å bli). I tillegg er det uklart om modellen skal forstås som spesiell (dansk, tidlig nytids) eller allmenn. Igjen synes den å være en blanding av begge disse, på tross av Steen Buscks forsikringer om at han selv ikke tror på „den evige bonde”.

Når dette er sagt, skal det også innrømmes at forfatteren på hvert enkelt område av de tolv som modellen omfatter, leverer grundige og langt på vei overbevisende empirisk baserte fremstillinger av sentrale sider ved det Sundby Mors’ke landbosamfund i perioden 1660-1800, med inndragning av (såvidt man som ikke-dansk ikke-landbohistoriker kan bedømme det) et imponerende stort kildemateriale og en mengde relevant teoretisk, metodisk og komparativ litteratur. Men her

finnes skjevheter. Én er den nevnte, at kildematerialet er tungt vektet i favør av jordeiendom og tradisjonelt landbruk, mens handel og kommersialisering i vid forstand (også av landbruk og fiske) havner i skyggen. Siden hovedproblemstillingen er den eventuelle modernisering av et landbosamfunn, er dette en vesentlig svakhet, som burde vært problematisert – og motvirket. I stedet har Steen Busck heller ikke brukt de eksisterende kildene fullt ut på disse feltene. Han trekker bare inn få skifter i undersøkelsen, Formueskatten 1789 (som også dokumenterer ulike typer inntekt for deler av befolkningen) er slett ikke brukt. Tollregnska-per mangler, men Kommercekollegiets arkiv i Rigsarkivet er heller ikke benyttet. Ålborgs handel er ikke trukket inn i diskusjonen, på tross av at Limfjordlandet åpenbart har hørt til byens handelsomland. I tillegg mangler litteraturlisten sentrale arbeider om handel, som Ole Degns og andres artikler om markeder, ikke minst i det nørreyske.¹⁰ Summen av alt dette er at graden av markedsorientering kan ha blitt mangelfullt dokumentert, og at den modernisering som måtte ha funnet sted i Sundby Mors, lett kan ha blitt undervurdert.

Nå er ikke Steen Busck blind for skjevhetene i materialet. Han innrømmer (s. 1161) at „den mere eller mindre forbudte handel på Norge, Aalborg, Kvols og hertugdømmerne ligger i mørke, som også grandestævnets forhandlinger gør det”, og at det er en fare „for en vis forvrængning af perspektivet, et af de største af alle de repræsentativitetsproblemer, en undersøgelse som denne må bakse med.” Men han ser disse skjevhetene først og fremst som en fare for å overdrive statens rolle, ikke for å undervurdere moderniseringen. Forfatteren tolker dessuten (s. 1144) tingbokens taushet om grandestævnet som ”evidence of absence”, i strid med vanlig kildekritikk.

På et mer prinsipielt plan kan vi også stille spørsmålet om Steen Buscks skille mellom marked og redistribusjon (se s. 20, 34-35, 111) var reelt i den undersøkte perioden. Et nøkkelfenomen i denne diskusjonen vil være bøndenes skattebetaling. For det første: Hvordan skaffet bøndene penger til å betale skatter og andre pålegg? Dernest: Hvem betalte reelt og konkret bondens skatter og avgifter – og av hva? I Norge var det i stor grad kjøpmenn i byene som betalte – eller, formelt sett, forskutterte – skattene for bønder og fiskere, som så i sin tur måtte gjøre opp for seg ved leveranse av varer (tømmer, fisk), som gikk til avdrag på (sjeldnere til sletting av) gjeld i kjøpmannens bok. Fantes det noe tilsvarende i Sundby Mors, f.eks. med de ålborgske kjøpmenn eller lokale godseiere som „bank”? Det får vi ikke vite, men i så fall var jo marked og redistribusjon to sider av samme sak.

Et begrep Steen Busck bruker flittig, er „merprodukt”, som betegnelse på det bonden produserer utover eget behov, til dekning av skatter og avgifter m.m. Her kunne vår forfatter med fordel ha knyttet sin diskusjon an til Jan de Vries’ teori om „den industrielle revolusjon”, nettopp som en moderniseringsstrategi i siste

10 Degn 2001; Bækgaard 2005.

del av 1600- og ut gjennom 1700-tallet, der mange hushold utnyttet ledig kapasitet i arbeidsdagen og –året til å arbeide og produsere ut over „det nødvendige” for å skaffe seg flere og ofte nye forbruks-goder.¹¹

Tredje akt: „Intet eller alt” (Brand)

Vi har dermed kommet frem til dramets klimaks, der det spørsmål skal besvares som avhandlingen først og fremst handler om: Skjedde det en modernisering i landbosamfunnet Sundby Mors under de første 140 år av enevoldstiden?

Steen Buscks svar er et noe overraskende „nei”: Sundby Mors kan „endnu ved år 1800 betegnes som et traditionelt bondesamfund” (s. 1156). Denne konklusjon er desto mer overraskende siden forfatteren gjennom mer enn 1100 boksider har dokumentert at det hadde skjedd store forandringer i dette lille lokalsamfunn i de nesten halvannet hundre årene siden 1660. (At også disse forandringene trolig er undervudert, som vi nettopp har antydnet, skal vi i denne omgang se bort fra.) Hva beror så den negative konklusjon på?

Allerede tidlig i avhandlingen, og spesielt i sin modell, definerer Steen Busck *modernisering* som utvikling fra et „tradisjonelt” bondesamfunn til „det kapitalistiske samfund, forstået som en fuldt utviklet markedsøkonomi med den produktive kapital som grunnleggende økonomisk form”, (s. 43, jfr. s. 1133). Dette utgangspunktet må uten overdrivelse kunne kalles problematisk, for så kan man jo spørre om selv vårt eget samfunn er fullt ut moderne. Det forfatteren her gjør, er å stille opp mot hverandre to idealbilder, som hver for seg tenderer mot karikaturer, siden de er så rendyrkede at de vanskelig lar seg finne i den virkelige verden. En sammenligning mellom dem kan nok være pedagogisk verdifull, men denne „intet eller alt”-dikotomien er vitenskapelig ufruktbar. For den fullt utviklede markedsøkonomi var i hvert fall slett ikke noe alternativ i 1700-tallets Danmark. Etter Steen Buscks strenge krav vil, selv med en mild tolkning, en bondeøkonomi med mer enn 50% selvforsyning bli registrert som „ingen modernisering”. På 1700-tallet skal det godt gjøres å finne modernisering i agrare samfunn *noe* sted etter dette kriteriet! For å kunne bruke Steen Buscks definisjon til noe som helst må vi heller snakke om *grader av modernisering*.

Her kan vi tenke oss flere ulike løsninger, som alle sammen kunne og burde vært vurdert og forsøkt anvendt: For det første trenger vi en gradert, glidende skala, basert på forfatterens modell, som kunne operasjonalisere avhandlingens problemstilling. Vi trenger indikatorer på *hvor på skalaen* mellom tradisjonisme og modernitet et gitt samfunn (som her Sundby Mors) befinner seg på ulike tidspunkt, og *hvor raskt* det i en viss periode blir modernisert. I tillegg må vi

11 de Vries 2008. (Dette er et poeng jeg ikke fikk tid til å trekke frem i den muntlige opposisjon.)

selvsagt også ha øynene åpne for at det høyst sannsynlig vil vise seg moderniserings-tendenser på noen områder, men ikke – eller bare i mindre grad – på andre. Som Steen Busck selv dokumenterer, vil resultatet kunne bli et motsetningsfylt, men dermed også nyansert bilde av et lokalsamfunn. Sundby Mors-samfunnet var i mangt preget av tradisjonalisme og et ønske om stabilitet, men man omfavnet også det nye på ulike områder.

Igjen kommer vi tilbake til behovet for *komparasjon*: I stedet for å sammenlikne enevoldstidens Sundby Mors med (et idealbilde av) det moderne kapitalistiske samfunn, trenger vi sammenlikninger med andre danske (og kanskje utenlandske) lokalsamfunn i samtiden. Vi trenger kriterier for å avgjøre om vårt lokalsamfunn var mer eller mindre, tidligere eller senere modernisert enn andre bondesamfunn på 1700-tallet.

Epilog: „Den sterkeste er han som står mest alene”? (En Folkefiende)

Kunne så Steen Busck ha valgt en annen strategi for å unngå de store og grunnleggende problemene denne avhandlingen er beheftet med? Én mulighet har vi allerede skissert: Å forme avhandlingen som en pilotundersøkelse, der målet kunne vært å prøve ut grensene for en totalhistorie basert på kilder som i hovedsak finnes for alle danske landbosamfunn i perioden, og som kunne kartlegge hvor langt disse kildene kunne bære. Det har ikke Steen Busck ønsket å gjøre.

En annen, og mer nærliggende mulighet ville, etter denne lezers „uforgribelige” mening, være å samle seg om den foreliggende avhandlingens „egentlige” tema, nemlig *Statens vekst i et lokalsamfunn i enevoldstiden (frem til 1800)*. For det er dette det aller meste, og vel også de best dokumenterte og mest interessante delene, av Steen Buscks avhandling dreier seg om. Et slikt valg hadde ikke bare kunnet samle sentrale tråder i denne store veven og gi avhandlingen et fokus og en retning som kunne strammet den inn, redusert dens omfang og gitt den en nerve og et gjennomgående resonnement. En slik problemstilling ville også ha løst flere av de gordiske knutene som avhandlingen nå er preget av, spesielt representativiteten, skjevhetene i kildematerialet og det problematiske moderniseringsbegrepet. Og det vil selv nå være et åpenbart tilknytningspunkt og sammenlikningsgrunnlag for andre lokale undersøkelser av statens vekst på 16-1700-tallet.

Steen Buscks monumentale verk vil i fremtiden også være det åpenbare referansepunkt for andre lokale undersøkelser av landboforhold (i vid forstand) i tidlig nytid. Det vil neppe være realistisk, kanskje heller ikke ønskelig, å vente flere undersøkelser i helt samme skala og detaljeringsnivå som denne, og slik sett vil nok denne avhandlingen forbli i egentligste forstand enestående. Men også tematisk og kildemessig snevrere, mer målrettede studier av spesielle fenomener

i eller sider ved et lokalsamfunn under enevoldstiden vil måtte referere til *Busck 2011*. Fremtidige lokal-, landbo-, kultur- og økonomiske historikere vil ha stor nytte av å bruke den foreliggende avhandling som et utgangs- og orienteringspunkt, og å kunne sammenlikne sine egne resultater med Steen Buscks.

Og ”the taste is the proof of the pudding”: Uansett de innvendinger som her er fremsatt, står det fast at Steen Busck har levert en grundig, mangefasettert, velskrevet og interessant lokalhistorie, der han bruker sine store kilde-, teori- og metodekunnskaper til å skape et verk som fremtidige historikere vil sette pris på, bruke og henvise til i lang tid fremover.

Litteratur

- Alsvik, O. 1996: *Fagfelt og folkerørsle: Norsk lokalhistorie i det 20. Århundre*. Norsk lokalhistorisk institutt.
- Braut, E. (red.) 1997: *Blikk på lokalhistorie: Norsk lokalhistorie etter 1970*. Norsk lokalhistorisk institutt.
- Burke, P. 2004: *What is Cultural History?* Polity Press.
- Burke, P. 2005: *History and Social Theory*, Second edition. Polity Press.
- Busck, S. 1999: „Mikrohistorie og lokalhistorie”, i *Den Jyske Historiker Nr. 85* (Temanummer *Mikrohistorie*, s. 47-61.
- Bækgaard, M. K. 2005: „De nørrejske købstadsmarkedet”, i: Søren Bitsch Christensen (red.): *Den klassiske købstad. Danske Bystudier*, bd. 2. Aarhus Universitetsforlag, s. 137-172.
- Degn, O. 2001: „Fairs as periodical regional centres in Denmark, 1600-1900”, i F.-E. Eliassen, J. Mikkelsen og B. Poulsen: *Regional Integration in Early Modern Scandinavia*. Odense Universitetsforlag, s. 140-161.
- Dørum, K. 2001: „Det norske skyldeie – et særnorsk fænomen?”, (dansk) *Historisk Tidsskrift*, Bd. 101, s. 289-310.
- Heimen – tidsskrift for lokal og regional historie*, 1922-.
- Kaldal, I. 2002: *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Samlaget.
- Sprauten, K. 2007: *Sted, tilhørighet og lokalhistorisk forskning: Lokalhistoriens form og funksjon i det 21. Århundre*. Norsk lokalhistorisk institutt.
- Tretvik, A.M. 2004: *Lokal og regional historie*. Samlaget.
- Winge, H. 1995: ”Local History”, in W. H. Hubbard, J. E. Myhre, T. Nordby and S. Sogner (eds): *Making a Historical Culture: Historiography in Norway*. Scandinavian University Press, spesielt 254-260.
- Vries, J. de 2008: *The Industrious Revolution. Consumer Behaviour and Household Economy, 1650 to the Present*. Cambridge University Press.

English summary

Steen Busck's doctoral dissertation, *Et landbosamfund i opbrud* (A Rural Community Breaking etc.), is a detailed and well-documented study of the parish of Sundby Mors in Northern Jutland in the period 1660-1800. The author analyses all aspects of this small, rural community of some 200 inhabitants in the late eighteenth century – landscape, demography, social structure, economy, administration, culture and mentality, drawing on his wide knowledge and reading, as well as nearly all available sources in public archives, to produce a very solid local history of Sundby Mors in two volumes, with nearly 1200 pages. It is a monumental work, in more than one sense. According to Busck himself, the study should be a total history, local history, microhistory and a case study of an early modern agricultural community. Although overlapping to a certain extent, these labels point in different directions, but the author does not make an effort to distinguish between them. Claiming that his purpose is to find "typical" elements in a local society which he claims is unique, and using methods which are not comparative or synthetic, but rather descriptive and individualistic, he gets into difficulties when he tries to draw general conclusions.

Steen Busck's main question is whether the parish of Sundby Mors underwent any "modernisation" during the studied period. However, his definitions of a "traditional" and a "modern" society represent extreme models, which would be hard to find in the real world, and so he concludes that Sundby Mors failed to modernise, although he finds changes and developments in many different fields, which seem to warrant a more nuanced conclusion. Also, his sources, which are mainly official records, are heavily weighted in favour of traditional agriculture and resident population, more likely to show stability than change. And although Steen Busck draws on other local studies in analysing the different aspects of the local society and economy, he does not attempt any general comparisons, which might indicate whether Sundby Mors was more or less "modern" than other contemporary local societies, in Denmark or elsewhere. Admittedly, Busck faces "the pioneer's dilemma": the more original the study, the more unique it is, the less scope for comparisons. At present, and probably also in the future, Steen Busck's monumental study stands alone in its thoroughness and totality.

And "the taste is the proof of the pudding". Notwithstanding the critical comments presented above, Steen Busck has written a very solid, many-faceted, interesting and readable local history of a rural parish under absolutism, demonstrating, more than anything, the growth of the state's power in a local community. Future historians will appreciate, use and refer to his study with respect and admiration.